

(Ministru kabineta
2014. gada 30. oktobra
rīkojums Nr. 618)

Koncepcija
„Par sociālās uzņēmējdarbības ieviešanas iespējām Latvijā”

Satura rādītājs

I Ievads	3
II Situācijas izklāsts.....	4
III Problēmas sociālo uzņēmumu darbībai un attīstībai	10
IV Atbilstošas vides veidošana sociālai uzņēmējdarbībai.....	12
V Problēmas risinājumu varianti.....	14
VI Ietekme uz valsts budžetu un pašvaldību budžetiem	20
VII Rīcības plāns koncepcijas īstenošanai	20
Pielikums Nr. 1	21
Pielikums Nr. 2	23
Pielikums Nr. 3	27

I Ievads

Koncepcija par sociālās uzņēmējdarbības ieviešanas iespējām Latvijā (turpmāk – Koncepcija) izstrādāta, pamatojoties uz Deklarācijas par Laimdotas Straujumas vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību 13.punktu¹ – „izstrādāsim Koncepciju par sociālās uzņēmējdarbības ieviešanas iespējām Latvijā, kurā būs izvērtētas alternatīvas iekļaujošas sociālās uzņēmējdarbības attīstībai Latvijā, piedāvāsim atbalsta virzienus sociāliem uzņēmumiem, nošķirot tos no cita veida darbībām”, kā arī Latvijas Nacionālajā attīstības plānā 2014. – 2020. gadam noteiktajiem uzdevumiem², kas paredz sabiedrības iesaisti sociālo problēmu risināšanā, sekmējot sociālo uzņēmumu izveidi un darbību.

Latvijā patlaban sociālās uzņēmējdarbības veicējiem ir iespējams reģistrēties komersanta statusā vai pieļautajā apjomā veikt pielīdzināmas darbības nevalstiskas organizācijas statusā. Lai arī pastāv vairākas juridiskās formas izvēles, tomēr neviena no tām nav izdevīga un pilnībā piemērota ilgtspējīgas sociālās uzņēmējdarbības vides attīstībai. Sociālā uzņēmējdarbība būtībā iekļauj gan komercdarbības, gan sociālos un labdarības atšķirīgos elementus, iegūtā peļņa tiek ieguldīta sociālu mērķu sasniegšanai.

Pašreiz nepastāv tiesiskais un institucionālais ietvars, kas ļautu nošķirt vai atpazīt sociālo uzņēmumu un sniegtu efektīvu atbalstu šādam saimnieciskās darbības veidam, kas tomēr nenozīmē, ka Latvijā nebūtu tādu uzņēmumu vai organizāciju, kuri jau šobrīd varētu klasificēties kā sociāli uzņēmumi šāda īpaša statusa noteikšanas gadījumā. Nerisīnot jautājumus par sociālo uzņēmumu atpazīstamību un atbalstu tiem, pastāv risks, ka nedaudzī esošie šāda veida uzņēmumi izbeigs savu darbību, bet jauni netiks veidoti. Valsts atbalsta trūkums, gan neatzīstot sociālo uzņēmējdarbību kā īpašu veidu, gan nenodrošinot efektīvu finansiālu atbalstu, ir kavējis uzņēmumiem attīstīties un paplašināties³. Tāpat, sociālu uzņēmumu atbalstam plānotais Eiropas Savienības fondu atbalsts varētu netikt novirzīts pietiekami efektīvām un mērķtiecīgām darbībām. Pie tam, piešķirot atbalstu, sociālos uzņēmumus nevarēs nošķirt no parastiem komersantiem un paredzēt tiem īpaši mērķētu atbalstu, kā arī uzlabot atbalsta sniedzēju un struktūru spēju to īstenot. Citu valstu daudzveidīgā un atšķirīgā pieredze kopumā ir pierādījusi sociālās uzņēmējdarbības potenciālu, kurš, nerisīnot atbalsta un atpazīstamības jautājumus Latvijā, paliktu neizmantojams.

Sociālais uzņēmums spēj mobilizēt visas iesaistītās puses **sabiedrībai būtisku problēmu risināšanā**, izmantojot komercdarbības metodes tādu nišu aizpildīšanā, kur tirgus un publiskās personas nav spējīgas nodrošināt vai pietiekami nenodrošina sabiedrības interešu īstenošanu. Tas piedāvā jaunu pieeju sabiedrības problēmu risināšanai, kas nereti var būt efektīvāka un ilgtspējīgāka par pastāvošajiem risinājumiem un spēj sniegt labumu sabiedrībai kopumā, kā arī veicina ilgtspējīgu attīstību, pakalpojumu pieejamību, kvalitatīvu **darba vietu veidošanos** un **sociālā kapitāla stiprināšanu, tostarp reģionos**. Tāpat sociālā uzņēmējdarbība sniedz atbalstu

¹ Deklarācija par Laimdotas Straujumas vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību, 13. punkts, pieejams: <http://www.mk.gov.lv/lv/mk/darbibu-reglamentejosie-dokumenti/Straujumas-valdibas-deklaracija/> (skatīts 29.01.2014.)

² Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2014. – 2020. gadam (apstiprināts 20.12.2012.), [247] paragrāfs, pieejams: http://www.pkc.gov.lv/images/NAP2020%20dokumenti/20121220_NAP2020_Saeima_apstiprinats.pdf (skatīts 11.10.2013.)

³ Lešinska A., Litvins G., Pīpiķe R., Kupics O., Bušēvica K. "Latvija ceļā uz sociālo uzņēmējdarbību", <http://politika.lv/article/petijums-latvija-cela-uz-socialo-uznemejdarbibu>

sociāli mazaizsargātiem cilvēkiem, radot daudzveidīgākas, kvalitatīvākas un ilgtspējīgākas iespējas iesaistīties darba tirgū vai uzņēmējdarbībā, un veicinot **sociālo iekļaušanu un izklūšanu no nabadzības**. Sociālā uzņēmējdarbība sniedz arī iespējas paplašināt un padarīt **daudzveidīgāku sociālo pakalpojumu piedāvājumu**.

Ir uzsākts darbs pie sociālās uzņēmējdarbības attīstības optimālajiem virzieniem, tostarp regulējuma un atbalsta jautājumiem, lai sekmētu sociālo uzņēmumu izveidi un veicinātu to darbības iespējas. 2013. gada 24. maijā Labklājības ministrijā tika izveidota darba grupa (turpmāk – LM darba grupa) ar mērķi iekļaujošas sociālās uzņēmējdarbības attīstību saistīto jautājumu risināšana, kas ietver gan nozaru ministriju pārstāvjus, gan nevalstiskā sektora ekspertus, gan arī pašus sociālos uzņēmējus un pētniekus. LM darba grupa atbalsta koncepcijas projekta tālāku virzību un jauna normatīvā akta izstrādi **īpaša sociālā uzņēmuma statusa iegūšanai Komerclikuma subjektam** (komercsabiedrībai).

Piedāvātā pieeja vispirms tiks aprobēta izmēģinājumuprojekta veidā, Labklājības ministrijai šī projekta ietvaros pildot atbildīgās institūcijas funkcijas.

Koncepcijas mērķis ir atzīt un novērtēt sociālo uzņēmumu potenciālu, uzsākt pilnvērtīgas un efektīvas atbalsta sistēmas veidošanu un tiesiskā ietvara sociālās uzņēmējdarbības attīstībai izstrādi, piedāvāt definīciju un atbilstības kritērijus, kā arī atbalsta virzienus sociālajiem uzņēmumiem

Koncepcijā piedāvāts problēmas izklāsts un risinājuma varianti jaunas politikas iniciatīvas īstenošanai.

Koncepcija nerisina jautājumu par valsts un pašvaldību sniegtajiem publiskajiem pakalpojumiem, bezpeļņas organizāciju, īpašu kārtību pieejai finansējumam, labdarību, vai sociālo ekonomiku tās kopumā.

II Situācijas izklāsts

2.1. Jauns politikas virziens Eiropā

Sociālā ekonomika un sociālā uzņēmējdarbība tiek uzskatīta par neatņemamu Eiropas daudzveidīgās sociālās tirgus ekonomikas sastāvdaļu, un tām ir būtiska loma sociālās integrācijas nodrošināšanā. Tā balstās uz solidaritātes un atbildības principiem, uz indivīda un sociālo mērķu prioritāti, sekmē sociālo atbildību, sociālo kohēziju un sociālo iekļaušanu. Tomēr, sociālie uzņēmumi veido tikai nelielu daļu no sociālās ekonomikas (kas ietver arī sociāli atbildīgu un iekļaujošu uzņēmējdarbību, kā arī pakalpojumus, kas rada sociālu labumu). Sociālie uzņēmumi tiek veidoti sociālās un vides jomas pilnveidei un var darboties kā sociālo pārmaiņu dzinējspēks, piedāvājot inovatīvus risinājumus, veicinot iekļaujošus darba tirgus un daudzveidīgu sociālo pakalpojumu pieejamību ikvienam⁴. Tādējādi tie sniedz vērtīgu pienesumu stratēģijas „Eiropa 2020” mērķu īstenošanā.⁵

⁴ Social economy and social entrepreneurship, Social Europe guide, Volume 4, April 2013, pieejams: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=7523&type=2&furtherPubs=yes>

⁵ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula par Eiropas Savienības Nodarbinātības un sociālās inovācijas programmu („EaSI”) un ar kuru groza 2010. gada 25. marta Lēmumu Nr. 283/2010/ES, ar ko izveido Eiropas progresā mikrofinansēšanas instrumentu nodarbinātībai un sociālajai iekļaušanai, (skatīts 10.01.2014.), pieejams <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:347:0238:0252:LV:PDF>

2011. gada nogalē Eiropas Komisija (turpmāk - EK) nāca klajā ar paziņojumu par sociālās uzņēmējdarbības iniciatīvu, kurā noteikts, ka „sociālais uzņēmums, kas ir sociālās ekonomikas dalībnieks, ir tāds uzņēmums, kura galvenais mērķis ir sociālā ietekme, nevis ieguvums saviem īpašniekiem vai partneriem. Tas darbojas tirgū, uzņēmējdarbībai raksturīgā un inovatīvā veidā ražojot preces un sniedzot pakalpojumus, un izmanto ienākumus lielākoties sociāliem mērķiem. Sociālo uzņēmējdarbību parasti saista ar privātā sektora un nevalstisko organizāciju iniciatīvām⁶. Šos uzņēmumus vada atbildīgi un pārredzami, proti, iesaistot uzņēmuma ekonomiskajā darbībā tā darbiniekus, klientus un ieinteresētās puses”.⁷ EK dokumentā uzsver gan Eiropas Savienības (turpmāk - ES) pienākumu, gan ikvienas dalībvalsts atbildību veicināt sociālo uzņēmumu izveidi un efektīvu darbību. Papildus tam, 2014. gada 16.-17. janvārī tika pieņemta „Strasbūras deklarācija”, kura atkārtoti uzsver sociālo uzņēmumu nozīmīgumu ikvienas ES dalībvalsts sociālo problēmu risināšanā un norāda, ka sociālie uzņēmumi ir pārmaiņu aģenti. Deklarācijā ikviena dalībvalsts tiek aicināta izveidot tādu sociālo uzņēmumu darbības vidi, kas veicina gan jaunu uzņēmumu izveidi, gan sekmē esošo uzņēmumu darbību.⁸

Sociālā uzņēmējdarbība kā jēdziens un pieeja sociālo problēmu risināšanā pieder pie jaunākajām attīstības tendencēm Eiropā. Grūtības tautsaimniecībā un finanšu sektorā ir rosinājušas pilsonisko sabiedrību un pārvaldes iestādes sadarboties, meklējot jaunus veidus, lai risinātu bezdarba, kvalitatīvu darbavietu, sociālās iekļaušanas un sabiedrības novecošanās un iesaistes problēmas. Mainoties sabiedrībai un tajā pastāvošajām sociālajām problēmām, pēdējos piecos gados tālāk attīstījies un mainījies arī sociālā uzņēmuma jēdziens. Sociālie uzņēmumi vairs nav tikai darba integrācijas uzņēmumi, vai tādi, kas rada darba vietas īpašām personu grupām. Mūsdienās par sociāliem uzņēmumiem tiek uzskatīti uzņēmumi, kas atbilst noteiktiem kritērijiem, un to darbības spektrs un risināmo problēmu loks ir daudzveidīgs.⁹ Sociālie uzņēmumi var risināt arī sabiedrībai nozīmīgus vides jautājumus, problēmas izglītības nozarē, kā arī veicināt iedzīvotāju līdzdarbību un panākt pozitīvas pārmaiņas sabiedrībā. Tāpat sociālie uzņēmumi var sniegt ieguldījumu teritoriju attīstības veicināšanā, sekmējot demokrātiskos principos balstītu lēmumu pieņemšanu, iedzīvotāju līdzdalību attīstības procesos, uzņēmējdarbības kultūras veidošanā un sociālā kapitāla attīstīšanā.

Motivācija nodarboties ar sociālo uzņēmējdarbību ir īpašiem uzņēmējiem, kam piemīt gan attīstīta sociālā, gan uzņēmējkompetence¹⁰, un kuri vēlas risināt sociālās jeb sabiedrības problēmas, izmantojot komercdarbības metodes un instrumentus. Tā viņiem ir iespēja vienlaikus risināt gan sociālu vai sabiedrībai nozīmīgu problēmu, gan realizēt savu uzņēmējdarbības potenciālu, uzlabojot dzīvi citiem un dodot viņiem labākas izredzes vai piedāvājot jaunas iespējas. Tāpat, pastāv iespēja pašiem nopelnīt līdzekļus, kas nepieciešami pārmaiņu īstenošanai. Sociālās uzņēmējdarbības regulējums, tostarp

⁶ *Social enterprises*, pieejams: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/promoting-entrepreneurship/social-economy/social-enterprises/index_en.htm

⁷ Komisijas paziņojums. Sociālās uzņēmējdarbības iniciatīva. Labvēlīgu apstākļu izveide sociālajiem uzņēmumiem – sociālās ekonomikas un sociālo inovāciju pamatam. Brisele: Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja, 2011, 2. lpp. pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:229:0044:0048:LV:PDF>

⁸ Strasbourg Declaration, pieejams: http://ec.europa.eu/internal_market/conferences/2014/0116-social-entrepreneurs/docs/strasbourg-declaration_en.pdf

⁹ A. Lešinska „Kā atlasīt graudus no pelavām jeb kas ir sociālais uzņēmums?”, (skatīts 01.10.2013.) pieejams: <http://politika.lv/article/ka-atlasit-graudus-no-pelavam-jeb-kas-ir-socialais-uznemums>

¹⁰ Sociālā uzņēmuma izpētes vienotā metodoloģija. ES pilotprojekts “Sociālo uzņēmumu identificēšanai un to ietekmes izvērtēšanai Latvijā” (skatīts 13.06.2014.), pieejams: http://www.chamber.lv/doc_images/donnica2013/su_konference_5062014/petijums_su_vienota_izpetes_metodologija_2013.pdf

valsts atbalsta vai priekšrocību saņemšanas iespējas sociāliem uzņēmumiem palīdz tiem mērķu īstenošanā un veicina šādu uzņēmumu izveidi un attīstību.

Sociālo uzņēmumu juridiskās formas var būt atšķirīgas un izvēlētās pieejas izriet no labklājības modeļa, tiesiskā regulējuma, tradīcijām un nevalstiskā sektora attīstības konkrētajā valstī. Robežšķirtne starp parastu saimniecisku darbību, sociāli atbildīgu uzņēmējdarbību un sociālu uzņēmumu ne vienmēr ir skaidra. Darba tirgus riska grupu nodarbināšana pati par sevi nav pietiekams kritērijs. Noderīgs piemērs šādas situācijas raksturošanai ārvalstīs varētu būt kompānija (SAP), kas plaši izmantoja programmētājus – cilvēkus ar autiska spektra traucējumiem, taču viņu nodarbinātība radās nevis realizējot sociālu mērķi, bet kā neplānots efekts centieniem uzlabot produktivitāti.¹¹ Latvijas apstākļiem piemēroti risinājumi šādu atšķirību noteikšanā, kā arī padziļināta ārvalstu pieredzes analīze un prakses piemēri ir piedāvāti pētījumā „Latvija ceļā uz sociālo uzņēmējdarbību”.¹² Nereti atsevišķi sociālās uzņēmējdarbības elementi atpazīstami nevalstisko organizāciju darbībā, kas iever gan cilvēku ar īpašām vajadzībām iesaistīšanu saimnieciskās darbības veikšanā, gan sociālu, sabiedrībai nozīmīgu mērķu īstenošanu.

Jāuzsver, ka šobrīd valstīs, kur sociālā uzņēmējdarbībai ir senas tradīcijas un tā ir izplatīta, arī notiek darbs pie sociālās uzņēmējdarbības regulējuma efektīvizācijas, tostarp virzība prom no valsts un pašvaldību sektora, no subsīdijām uz investīcijām.

2.2. Sociālā uzņēmuma definīcija

Šobrīd nepastāv vienota pieeja vai universāla definīcija, ES sociālās uzņēmējdarbības jēdzienu šobrīd izmanto apzīmējot atšķirīgus uzņēmējdarbības principus un formas, kas ietver uzņēmumu dibināšanu ar mērķi īstenot sociālus un vides mērķus. Šāda pieeja ļauj minēto jēdzienu attiecināt, ievērojot katras valsts atšķirīgo situāciju, labklājības modeli, tradīcijas. Sociāli uzņēmumi, neatkarīgi no tiesiskā ietvara specifikas, pat no tā esamības vai neesamības, veidojas konkrētajā vidē un izmanto savu mērķu īstenošanai piemērotākās komercdarbības formas. Jāatzīmē, ka vairumā gadījumu ES dalībvalstīs nepastāv oficiāla sociāla uzņēmuma definīcija, bet nereti tiek noteikti kritēriji, kas raksturo šādus uzņēmumus.

Jaunu attīstības posmu sociālo uzņēmumu definēšanā devusi 2013. gada 11. decembra Regula par Eiropas Savienības Nodarbinātības un sociālās inovācijas programmu¹³ („EaSI”) un ar kuru groza Lēmumu Nr. 283/2010/ES, ar ko izveido Eiropas progresā mikrofinansēšanas instrumentu nodarbinātībai un sociālajai iekļaušanai (turpmāk - Regula), kuras 2. 1) pants piedāvā šādu definīciju:

Sociālais uzņēmums¹⁴ neatkarīgi no tā juridiskās formas ir tāds uzņēmums:

¹¹ *SAP seeks programmers with autism*, (skatīts 01.10.2013.), pieejams:

<http://www.ft.com/cms/s/0/2511f43a-c22b-11e2-8992-00144feab7de.html#axzz2Vv6jiFh9>

¹² Latvijas Pilsoniskā alianse, PROVIDUS „Latvija ceļā uz sociālo uzņēmējdarbību” (2012. gads), 59.lpp, (skatīts 17.10.2013.), pieejams: http://politika.lv/article_files/2265/original/SU_gala_9nov.pdf?1352889758

¹³ Skatīt Pielikumā Nr. 3

¹⁴ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula par Eiropas Savienības Nodarbinātības un sociālās inovācijas programmu („EaSI”) un ar kuru groza Lēmumu Nr. 283/2010/ES, ar ko izveido Eiropas progresā mikrofinansēšanas instrumentu nodarbinātībai un sociālajai iekļaušanai, 2. 1)pants., (skatīts 10.01.2014.), pieejams:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:347:0238:0252:LV:PDF>

a) kura galvenais mērķis saskaņā ar nolikumu, statūtiem vai citu juridisku dokumentu, ar ko uzņēmums ir izveidots, ir izmērāma, pozitīva sociālā ietekme, nevis peļņas nodrošināšana īpašniekiem, dalībniekiem un partneriem, un kurš:

i) nodrošina pakalpojumus vai preces, kas rada sociālu labumu, un/vai
 ii) izmanto preču ražošanas vai pakalpojumu sniegšanas metodi, kas ietver tā sociālo mērķi;

b) kurš pirmkārt un galvenokārt izmanto peļņu sava galvenā mērķa sasniegšanai un ir ieviesis iepriekš izstrādātas procedūras un noteikumus jebkādi peļņas sadalei akcionāriem un īpašniekiem, kas nodrošina, ka šāda peļņas sadale neapdraud šā uzņēmuma galveno mērķi; un

c) kurš tiek pārvaldīts saimnieciskā, atbildīgā un pārredzamā veidā, jo īpaši iesaistot darbiniekus, klientus un ieinteresētās personas, kuras skar tā darbījumdarbība.

Sociālā uzņēmuma definīcija ir nozīmīga, lai veidotu valsts atbalsta sistēmu un nošķirtu šādus uzņēmumus no citiem komersantiem vai nevalstiskām organizācijām. LM darba grupa sociālās uzņēmējdarbības saistīto jautājumu risināšanai nesaskata būtiskas problēmas Regulas piedāvātās sociālā uzņēmuma definīcijas pielietojumam Latvijas apstākļos. Tomēr pastāv papildus principi un pazīmes, kuru kopums (ne tikai atsevišķas pazīmes) jāņem vērā, veidojot un atpazīstot stabilus, ilgtspējīgus un pozitīvu sociālu ietekmi radošus uzņēmumus. Ievērojot atšķirīgu izpratni, pieredzi un intereses, atzīta nepieciešamība valsts līmenī vienoties par to kopīgo principu, kritēriju un pazīmju kopumu, kas raksturotu sociālo uzņēmumu Latvijā un nošķirtu to no ikviena cita uzņēmuma vai nevalstiskās organizācijas darbības. Jāuzsver, ka īpašais sociālā uzņēmuma statuss būtu attiecināms tikai uz tādiem uzņēmumiem, kas atbilst visam šim kritēriju un pazīmju kopumam.

Latvijas situācijā sociālais uzņēmums būs Komerclikuma subjekts (komercsabiedrība), kam, balstoties uz tiesību aktos definētu kritēriju kopumu, noteiktā kārtībā tiks piešķirts īpašs sociālā uzņēmuma statuss.

Sociālā uzņēmējdarbība būs process, ko veic komersants ar attīstītu uzņēmējkompetenci un sociālo kompetenci, lai ražotu preces un sniegtu pakalpojumus, gūto peļņu izmantojot sociālo mērķu sasniegšanai.¹⁵

LM darba grupa saskata nepieciešamību ar īpašiem instrumentiem atbalstīt sociālās uzņēmējdarbības risinājumus tieši privātajā sektorā, ņemot vērā to, ka Latvijā sociālie uzņēmumi aizsākušies kā nevalstisku organizāciju un komersantu privātas iniciatīvas, kamēr publiskais sektors jau ir pietiekami plaši pārstāvēts, tam ir labāka pieeja resursiem un tam arī nevajadzētu, pašam veicot apjomīgu uzņēmējdarbību, vairāk aizstāt privātās un pilsoniskās iniciatīvas, vai arī aizstāt sniegtos publiskos pakalpojumus, pamatojot šādas darbības ar sociālās uzņēmējdarbības attīstīšanu.

Arī Eiropas Komisijas piedāvātais skaidrojums saista sociālo uzņēmējdarbību ar privātā sektora un nevalstisko organizāciju iniciatīvām.¹⁶ Lai arī valstij un pašvaldībām ir būtiska loma sociālo uzņēmējdarbību sekmējošas vides veidošanā un šādu uzņēmumu izveidē un attīstībā, tomēr jāņem vērā, ka sociālu uzņēmumu parasti raksturo augsta

¹⁵ Sociālā uzņēmuma izpētes vienotā metodoloģija. ES pilotprojekts "Sociālo uzņēmumu identificēšanai un to ietekmes izvērtēšanai Latvijā" (skatīts 13.06.2014.), pieejams:

http://www.chamber.lv/doc_images/domnica2013/su_konference_5062014/petijums_su_vienota_izpetes_metodologija_2013.pdf

¹⁶ *Social enterprises*. http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/promoting-entrepreneurship/social-economy/social-enterprises/index_en.htm

autonomijas pakāpe, publiskajam sektoram nevar būt izšķiroša ietekme un uzņēmums organizatoriski nevar būt atkarīgs no valsts vai pašvaldības. Tāpat, LM darba grupas rezultāti neliecina, ka būtu iestājušies tādi apstākļi, kas pamatotu publisko personu komercdarbību.¹⁷

2.3. Sociālo uzņēmumu raksturojošie kritēriji

Latvijā ir uzņēmumi un organizācijas, kas risina sociālus jautājumus un lielā mērā atbilst sociāla uzņēmuma būtībai, kritērijiem vai principiem, piemēram, „MAMMU.LV”, „Drošības poga”, „Otrā elpa”, „Lude” u.c. Dažkārt šādi uzņēmumi vai organizācijas neapzinās savu piederību īpašam statusam un misijai. Tāpēc kritērijiem jābūt iespējami universāliem, neizslēdzot jau pastāvošās iniciatīvas un neierobežojot inovācijas vai centienus pārtapt par sociālu uzņēmumu, kas varētu risināt sabiedrībai nozīmīgus nodarbinātības, sociālās iekļaušanas un arī plašāka satura jautājumus.

Strādājot pie situācijas izvērtējuma un priekšlikumiem optimālai un uz iekļaujošu izaugsmi vērstai sociālās uzņēmējdarbības funkcionēšanai Latvijā, LM darba grupa vienojās, ka tikai tādā gadījumā, ja uzņēmums atbilst visam kritēriju kopumam, tas varētu iegūt īpašu sociālā uzņēmuma statusu.

Sociālo uzņēmumu raksturojošos aktuālos kritērijus jau ir apkopojusi un atšifrējusi A.Lešinska¹⁸, (skatīt Pielikumā Nr.1), viņas piedāvātā pieeja ir pamatā turpmāk sekojošajam kritēriju uzskaitījumam:

- 1) Uzņēmuma mērķis (noteikts statūtos) ir risināt sabiedrībai nozīmīgu sociālo problēmu, radot novērtējamu sabiedrisko labumu.
- 2) Sociālā uzņēmuma peļņa tiek reinvestēta - novirzīta sociālo mērķu sasniegšanai, uzņēmuma darbības attīstībai vai rezerves fonda veidošanai.
- 3) Sociālā uzņēmuma darbība ir organizēta atbilstoši komercdarbības praksei, radot preces un sniedzot pakalpojumus tirgum.
- 4) Tam ir algoti darbinieki, kuri saņem taisnīgu, samērīgu, produktivitātei un tirgus situācijai atbilstošu darba samaksu.
- 5) Sociālā uzņēmuma pārvaldes metodes un īpašumtiesību īstenošana balstās uz demokrātiskiem un līdzdalības principiem, uzņēmuma pārvaldē iesaistot darbiniekus vai ieinteresētās puses.

Papildus minētajam, pastāv noteikti principi, kuri raksturo sociālo uzņēmumu darbību:

- Investori saņem atpakaļ tikai savu ieguldījumu, kā arī, pastāv ierobežojumi aktīvu vai komercsabiedrības atsavināšanai.
- Sociālam uzņēmumam ir jānodrošina tāda pieeja, kas ietver nepārtrauktu monitoringu sociālās ietekmes un nosprausto mērķu sasniegšanai. Uzskatāmi jāparādās, kādā veidā konkrētais sociālais uzņēmums seko procesiem, kāds īpašs formāts ir iedibināts regulāru ziņojumu vai pārskatu sagatavošanai, kā atsevišķās aktivitātes sniegušas piensumu sabiedrībai būtiska iznākuma panākšanā.

¹⁷ Publisko personu komercdarbību nosaka Valsts pārvaldes iekārtas likuma (88.(1.)pants).

¹⁸ A. Lešinska „Kā atlasīt graudus no pelavām jeb kas ir sociālais uzņēmums?”, (skatīts 01.10.2013.) pieejams: <http://politika.lv/article/ka-atlasit-graudus-no-pelavam-jeb-kas-ir-socialais-uznemums>

- Tāpat, sociālo uzņēmējdarbību raksturo augsta atbildība pret vidi (produktu ražošana ir saudzīga videi, tiek izmantoti otrreiz pārstrādāti produkti u.c.).

2.4. Sociālās uzņēmējdarbības situācija un tiesiskā regulējuma jautājumi Latvijā

Latvijas uzņēmumi, kuri būtu pielīdzināmi sociālajiem uzņēmumiem, piemērojas apstākļiem un izvēlas tādas darbības formas, kas vislabāk ļauj īstenot to darbības mērķus. Konkrēti tie šobrīd visbiežāk darbojas nevalstiskajā sektorā kā biedrības vai nodibinājumi, pārejot arī uz sabiedrības ar ierobežotu atbildību formu. Nākotnē atkarībā no tiesiskā ietvara attīstības un atbalsta specifikas visvairāk tiktu izvēlētas sabiedrības ar ierobežotu atbildību vai akciju sabiedrības formas, kam papildus piešķirts īpašs sociālā uzņēmuma statuss.

Sociālie uzņēmumi kopumā ir jauni (sāka veidoties pirms 5-6 gadiem), nedaudzi un nelieli. Paši uzņēmēji pamatā ir jauni, motivēti un dinamiski. Ir tādi saimnieciskās darbības veicēji, jo sevišķi nevalstisko organizāciju vidē, kam piemīt nepieciešamais potenciāls, lai pārtaptu par sociālu uzņēmumu ar īpašu statusu un misiju. Liels potenciāls tādai darbībai, kura ar laiku varētu pārtapt īpaša statusa sociālos uzņēmumos, šobrīd ir sabiedriskā labuma darbībām. Tāpat sociālie uzņēmumi var izveidoties no nevalstisko organizāciju saimnieciskās darbības pieļautajā apjomā (biedrības, nodibinājumi), kas gan pagaidām daudzos gadījumos nevarētu pastāvēt bez projektu finansējuma vai ziedojumiem. Jauni un dinamiski sociālie uzņēmēji (kuri vēlas panākt sociālu ietekmi un mainīt sabiedrību) izveido sociālus uzņēmumus, izmantojot tādas komercdarbības veidus kā sabiedrība ar ierobežotu atbildību vai akciju sabiedrība. Mazāk iespējams, ka esošie kooperatīvi varētu pārtapt sociālos uzņēmumos.

Patlaban nav iespēju gūt pietiekamus pierādījumus par sociālo uzņēmumu skaitu un īpatsvaru tautsaimniecībā vai pieņēmumus par potenciālu tādu veidošanai Latvijā, jo nav attiecīgas statistikas vai pabeigtu pētījumu, kas aptvertu gan nevalstiskās organizācijas, gan komersantus. ES līmenī notiekošā situācijas apzināšana ietver konkrētus pētījumus šajā virzienā, pievēršoties arī Latvijas situācijai.¹⁹ Diemžēl rezultāti vēl nav pieejami, bet Rietumeiropas valstīs sociālā uzņēmējdarbība vidēji veido ap 10% IKP. Latvijā, ievērojot šādu tradīciju trūkumu un pašreizējo situāciju, šis īpatsvars būs zemāks. Sociālo uzņēmumu īpatsvars kopējo uzņēmumu skaitā pat vispozitīvākā attīstības scenārija gadījumā visdrīzāk nebūtu augstāks par 3%. Saskaņā ar Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameras īstenotā ES pilotprojekta sociālu uzņēmumu identificēšanai un to ekonomiskās ietekmes novērtējumam Latvijā (*Pilot Project for Identification of Social Enterprises and Assessment of their Economic Impact in Latvia*), no izlases apjomā iekļautajiem 1296 komersantiem (nevalstiskās organizācijas aptaujā iekļautas netika) atbildes sniedza 1164 jeb 89,8%. No aptaujātajiem uzņēmumiem tikai 3% uzskata, ka veic sociālo uzņēmējdarbību. Peļņas izmantojums sociālu mērķu īstenošanai ir tikai 2% aptaujāto uzņēmumu. Lielākā daļa no tiem ir mikrouzņēmumi un mazie uzņēmumi (attiecīgi 69% un 22%). No kopējā nodarbināto skaita 4% darbinieku šajos uzņēmumos pārstāv sociālās atstumtības riska grupas. Pēdējā noslēgtajā finanšu gadā 88% šo uzņēmumu strādāja ar peļņu, un galvenokārt tie darbojas pakalpojumu sniegšanas jomā:

- 1) apkārtējās vides saglabāšanā un uzlabošanā (57,4%);
- 2) izglītības veicināšanā (38,5%);

¹⁹ ICF/GHK „A map of social enterprises and their eco- system in Europe”2014.

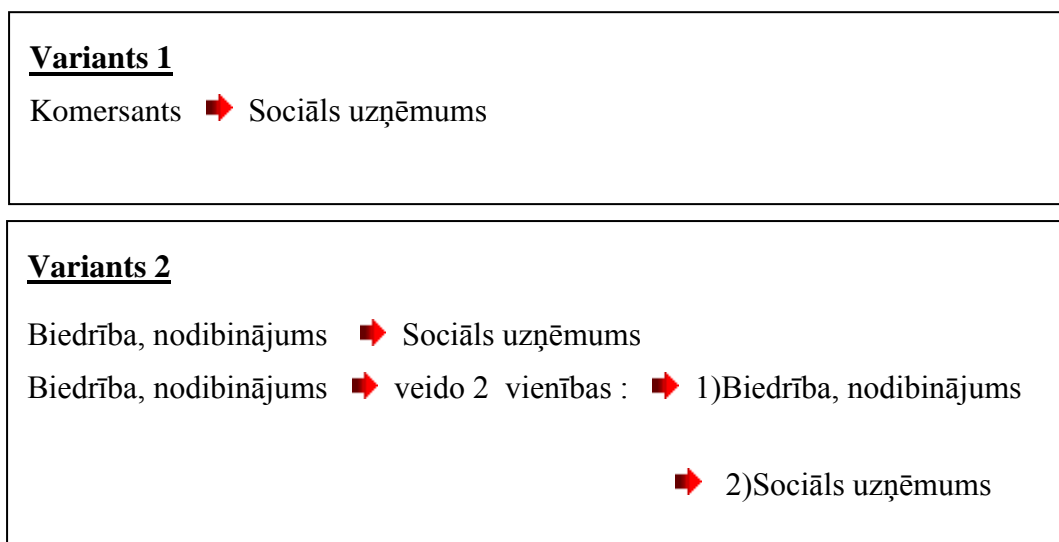
3) darba iespēju nodrošināšana sociālās atstumtības riska grupām (33,8%);

4) nabadzības mazināšana (28,9%).

Jau iepriekš ir bijuši pieejami atsevišķi kvantifikācijas mēģinājumi, spriežot pēc kuriem pašreiz nevar runāt par lielu daudzumu ilgtspējīgu sociālo uzņēmumu. Vidējā termiņā sociālā uzņēmuma statusu varētu iegūt ap 200 uzņēmumu, kuri vidēji nodarbina ap 9 cilvēkiem.²⁰ Darba vietu izveides potenciāls līdz šim nav bijis pārlicinošs, jo 2009. gadā no 2000 sabiedriskā labuma organizācijām tikai 633 bija vismaz viens algots darbinieks.²¹ Brīvprātīgo darba regulārs izmantojums un projektu organizācija visdrīzāk pietiekami neveicina pastāvīgu un kvalitatīvu darba vietu veidošanos.

Ievērojot to, ka uzņēmumiem, kā arī biedrībām un nodibinājumiem būs jāizpilda noteikts kritēriju un darbību kopums, ne visi no tiem vēlēšies vai varēs kvalificēties īpašajam sociālā uzņēmuma statusam. Atkarībā no jaunajā normatīvajā regulējumā piedāvātajiem noteikumiem, lielāka vai mazāka daļa no tiem varētu izvēlēties turpināt savu darbību gan kā komersanti, gan arī kā biedrības (ja sociālā uzņēmējdarbība plānota tikai kā papilddarbība) vai arī attiecīgi pārveidot savu darbību un iegūt sociālā uzņēmuma īpašo statusu.

Turpmāk attēlotajā shēmā ir atspoguļotas saimnieciskās darbības formu izmaiņas sociālā uzņēmuma statusa noteikšanas gadījumā.

Tādējādi, izveidojot efektīvu atbalsta sistēmu un stimulējošu nodokļu režīmu, gan komersanti, gan biedrības un nodibinājumi savu līdzšinējo darbību sabiedrības problēmu risināšanā var pārveidot par sociāliem uzņēmumiem. Taču pastāv izvēles iespēja – dibināt uzņēmumu, iegūt jauno statusu, vai arī saglabāt iepriekšējo.

III Problēmas sociālo uzņēmumu darbībai un attīstībai

3.1. Tiesiskā ietvara ietekme uz sociālo uzņēmējdarbību - esošie risinājumi neveicina vai pat bremsē attīstību, nenodrošina atzišanu un atpazīstamību

²⁰ L.Dobele „Sociālās uzņēmējdarbības attīstības iespējas Latvijā”, (2013).

²¹ Pārskats par NVO sektoru Latvijā. 2011, BISS.

Latvijas Republikas normatīvie akti šobrīd nepievēršas sociālās uzņēmējdarbības jautājumiem kopumā (lai gan pastāv atbalsta mehānismi un tiek atbalstīti, piemēram, tādi darba devēji, kas nodarbina personas ar invaliditāti). Tāpat, netiek paredzēti kritēriji vai to kopums, kā arī kārtība sociālā uzņēmuma statusa iegūšanai un šāda darbības veida atzīšanai. Nav noteikta institucionālā atbildība, jo īpaši valsts vai pašvaldību sniegta atbalsta mehānismi, kas īpaši pielāgoti sociālu uzņēmumu vajadzībām.

Tā kā pieeja vēl ir pavisam jauna, sociālie uzņēmumi bieži tiek jaukti ar citiem sociālās ekonomikas aspektiem vai sociāliem pakalpojumiem (piemēram, sociāli atbildīgu uzņēmējdarbību vai korporatīvo atbildību, subsīdijām un atbalstītām darbībām, riska grupu iesaisti attīstošās aktivitātēs). Līdz ar to izpratne par sociālo uzņēmumu būtību un potenciālu sociālu problēmu risināšanā krasī atšķiras. Nav vienprātības arī par pašām problēmām, kas ir visbūtiskākās sabiedrībai, konkrētām teritorijām, kā arī par efektīviem problēmu risināšanas ceļiem. Arī pašas riska grupas, kā arī to vajadzības un darba tirgus iespējas ir daudzveidīgas un atšķirīgas.²² Minētie apstākļi traucē atpazīt sociālos uzņēmumus, novērtēt to pienesumu sabiedrībai un tautsaimniecībai kopumā.

Esošais tiesiskais ietvars nespēj piedāvāt sociālajiem uzņēmumiem iespēju ieļauties sistēmā un attīstīties: nevalstisko organizāciju gadījumā komercdarbība nevar būt pamatdarbība, bet uzņēmumam, savukārt netiek piedāvāts tāds nodokļu režīms, kas ļautu visu peļņu ieguldīt statūtos noteikta sociāla mērķa sasniegšanai.

3.2. Sociāliem uzņēmumiem ir grūtības pieejā finansējumam - gan darbību uzsākot, gan paplašinot

Ir apgrūtināta pieeja finansējumam, līdz ar to finanšu atbalsta instrumentus darbības uzsākšanai ir saņēmuši tikai daži uzņēmumi, kredīta saņemšana uz atvieglotiem noteikumiem nav bijusi iespējama.²³ Pastāv grūtības piekļuvē publiskajiem iepirkumiem. Nepastāv efektīvs un īpaši pielāgots atbalsts sociālu uzņēmumu dzīves ciklā - sākot ar izveides stadiju un turpinoties darbības un paplašināšanās stadijās. Sociāliem uzņēmumiem parasti ir grūtības izmantot vispārējo uzņēmējdarbības atbalsta sistēmu savas specifikas dēļ: zemāka produktivitāte, mazāks akcents uz peļņu, aktivitāte sektoros ar mazākām peļņas iespējām un tml.

3.3. Bez efektīvas un pielāgotas atbalsta sistēmas sociālie uzņēmumi nevar konkurēt un kļūt ilgtspējīgi

Sociālo uzņēmumu galvenais uzdevums ir risināt sociālas vai sabiedrībai svarīgas problēmas, kuras neviens nerisina vai tās netiek risinātas pietiekami efektīvi. Tiek nodarbinātas mazāk produktīvas darbinieku grupas, nereti tie darbojas jomās, kur peļņas iespējas ir ierobežotas. Sociālie uzņēmumi arī nekoncentrējas tikai uz peļņas gūšanu. Nevērtējot pozitīvo sociālo ietekmi, un atbalsta sniedzējiem nepazīstot šādu uzņēmumu specifiku un potenciālu, tiem ir grūti konkurēt ar parastiem uzņēmumiem par finansējuma piesaisti vai iepirkumiem.

Kopumā sociālie uzņēmumi ikdienā sastopas ar saimnieciska rakstura problēmām, ko izraisa, piemēram, nodarbināto iedzīvotāju grupu zemāka produktivitāte, atpazīstamības

²² Pasaules Bankas pētījums „Latvija: kurš ir bezdarbnieks, ekonomiski neaktīvais vai trūcīgais? Pēckrīzes politikas izvēļu izvērtējums” (skatīts 09.10.2014.), pieejams <http://www.lm.gov.lv/news/id/4617>

²³ LTRK rekomendācijas politikas veidotājiem sociālās uzņēmējdarbības veidotājiem Latvijā, Balstoties uz projekta ”Sociālo uzņēmumu identificēšana un to ekonomiskās ietekmes izvērtēšana Latvijā” rezultātiem: http://www.chamber.lv/doc_images/donnica2013/su_konference_5062014/ltrk_rekomendacijas_su_attistibai.pdf

un atzīšanas trūkums, ierobežots pieprasījums, grūtības attiecībā uz pieeju finansējumam, īpaši pielāgota atbalsta trūkums, atšķirīga attieksme nodokļu piemērošanas ziņā nevalstisku organizāciju, sabiedriskā labuma organizāciju un sociālu uzņēmumu gadījumā.

IV Atbilstošas vides veidošana sociālai uzņēmējdarbībai

4.1. Tiesiskais ietvars un atpazīstamība

Lai radītu priekšnoteikumus sociālo uzņēmumu izveidei un darbībai atbalstošas vides veidošanai un piedāvātu tam nepieciešamo tiesisko un juridisko ietvaru, pēc izmēģinājumu projekta sākotnējo rezultātu izvērtēšanas nepieciešams izstrādāt jaunu normatīvo aktu (skatīt Pielikumu Nr.2), ietverot nepieciešamību noteikt īpašu sociālā uzņēmuma statusu. Pašreiz nepastāv tāds tiesiskais ietvars, kas ļautu efektīvi ietvert visas sociālam uzņēmumam raksturīgās iezīmes vienlaikus nošķirot tos no cita veida darbībām, kā arī pasargājot jēdzienu no pārprasas pieejas vai ļaunprātīgas izmantošanas. Uzņēmumam, lai tas varētu iegūt īpašu sociālā uzņēmuma statusu vienlaicīgi jāatbilst visam sociālo uzņēmumu raksturojošo kritēriju kopumam (Pielikums Nr.1), un Latvijas apstākļiem piemērota sociāla uzņēmuma definīcija kopumā jāsaista ar Regulas piedāvāto pieeju, nosakot, ka Latvijas situācijā sociālais uzņēmums būs Komerclikuma subjekts (komercsabiedrība), kam, balstoties uz tiesību aktos definētu kritēriju kopumu, likumā noteiktā kārtībā tiks piešķirts īpašs sociālā uzņēmuma statuss. Ievērojot nepieciešamību sniegt atbalstu esošajiem uzņēmumiem, ir nepieciešami arī pārejas noteikumi, kas ļautu esošajiem uzņēmumiem kvalificēties jaunajam statusam. Veidojot atbalsta un atzīšanas sistēmu, rodas nepieciešamība noteikt atbildīgo institūciju, kas piešķir, reģistrē, uzrauga un nepieciešamības gadījumā arī atņem īpašo sociālā uzņēmuma statusu (līdzīgi kā sabiedriskā labuma organizāciju gadījumā, piesaistot konsultatīvu komisiju). Nepieciešama kontroles, uzraudzības un novērtēšanas kārtība gan attiecībā uz atvieglojumu un priekšrocību izmantošanu, gan sociāliem uzņēmumiem noteikto kritēriju izpildi. Atbildīgā institūcija vienlaikus būs arī informācijas centrs un zināšanu glabātuve attiecībā uz sociālo uzņēmumu uzkrāto pieredzi.

Lai šāda sistēma darbotos, speciālajos nodokļu normatīvajos aktos jānosaka nodokļu noteikšanas un maksāšanas kārtība, risinot jautājumu par uzņēmumu ienākuma nodokļu atvieglojumu noteikšanu sociālā uzņēmuma statusu ieguvušiem uzņēmumiem (izskatot UIN atvieglojumus, tiks izvērtēta iespēja aizstāt likuma „Par uzņēmumu ienākuma nodokli” 21.pantā noteikto atlaidi). Iedibinot skaidrus un paredzamus noteikumus sociālo uzņēmumu darbībai, tiks noteikts, ka sociālais uzņēmums nevarēs veikt cita veida saimniecisko darbību un, ka visa sociālā uzņēmuma peļņa novirzāma sociālā mērķa sasniegšanai, kā arī investoriem nebūs tiesību saņemt dividendes no uzņēmuma un tiks vērtēti darījumi ar kapitāldaļu turētāju saistītām personām. Kapitāldaļu turētājam tiks dota iespēja atsavināt tā kapitāldaļas.

Jārisina jautājums par ziedojumiem (to saņemšanu un sniegšanu), grantiem, dāvinājumiem (tostarp intelektuāla īpašuma) aizdevumiem un galvojumiem, par iespējamām priekšrocībām publiskos iepirkumos, kā arī par īpaša zīmola nepieciešamību šim darbības veidam. Jānosaka peļņas sadales ierobežojumi (aizliegums), kā arī jāparedz ierobežojumi aktīvu vai komercsabiedrības atsavināšanai un atbildība par piešķirto

priekšrocību un atvieglojumu izmantojumu. Jāiedibina samērīgas prasības pēc ziņojumiem par virzību uz sociālo mērķi un kritēriju izpildi.

4.2. Atbalsta sistēma

Atbalsta sistēma tiks veidota un pielāgota pakāpeniski, balstoties uzkrātajā pieredzē un iespējās. Iespējas vienlaicīgi sniegt visplašāko atbalstu visu veidu sociālajiem uzņēmumiem ir visai ierobežotas, līdz ar to nākamajā ES fondu plānošanas periodā ESF Darbības programmā "Izaugsme un nodarbinātība" (9.1.1. palielināt nelabvēlīgākā situācijā esošu bezdarbnieku iekļaušanos darba tirgū) tiek piedāvāti mērķēti aktīvās darba tirgus politikas pasākumi, īstenojot sadarbībā arī ar sociālās saimnieciskās darbības veicējiem, biedrībām un nodibinājumiem, palīdzot aktivizēt un iekļaut darba tirgū ilgstošos bezdarbniekus un citas nestrādājošu darbaspējīgu personu grupas ar vāju piesaisti darba tirgum. Plānoto atbalstu paredzēts izmantot arī sociālās uzņēmējdarbības izveidei un attīstībai (īstenošanai) ar uzsvaru uz nodarbinātību un algotu darba vietu veidošanos konkrētās teritorijās (t.sk. iekārtu, aprīkojuma iegādei). Paredzētas iespējas mentoringam un konsultācijām. Konceptija piedāvā risinājuma variantus atbalsta sistēmai, kas atšķiras ar intensitāti un mērķējumu.

Mērķējot atbalstu uz prioritāriem jautājumiem, Ministru kabinets apstiprinās un ne retāk kā reizi 3 gados pārskatīs prioritāro sociālo problēmu sarakstu, kuru risināšanai tiks sniegts ES fondu atbalsts sociāliem uzņēmumiem vai to izveidei. Sākotnēji prioritāri risināmo jautājumu saraksts var ietvert mazapdzīvotu teritoriju problēmas, depopulāciju, ilgstošu bezdarbu, sabiedrības novecošanos un neredzīgu cilvēku nodarbinātības problēmas. Pieeja ļaus mobilizēt un pakāpeniski stiprināt ilgtspējīgus sociālos uzņēmumus un to inovācijas potenciālu prioritāru sabiedrības un nelabvēlīgākā situācijā esošu grupu problēmu risināšanai.

Vidējā termiņā tiks veidotas speciālas programmas pieejai finansējumam un sociālās uzņēmējdarbības atbalstam. Citu valstu pieredzes piemēri parasti uzsver nepieciešamību pēc īpašām atbalsta struktūrām (piemēram, centra), kas saved kopā sociālos uzņēmējus, izplata pieredzi un novērtējumu rezultātus, piedāvā sociālu pārmaiņu virzienus politikas veidotājiem, privātajam sektoram un nevalstiskām organizācijām. Projektu vai darbību īstenošanai vietējā līmenī jābūt iespējai sasniegt pārējos inovāciju veicējus un sociālos uzņēmumus citās teritorijās, paplašinoties un veidojot inovāciju kaskādes, iesaistot vairāk dalībnieku un lietotāju. Tā kā ne visi uzsāktie projekti (kas savā būtībā ir eksperimentāli) kļūst ilgtspējīgi, jāizplata arī informācija par pieļautajām kļūdām, neplānotiem iznākumiem, sociāliem efektiem un tādām izmaiņām projektos, kas ļāvušas novērst problēmas. Tiek paredzēta arī apmācība, īsi kursi, semināri un konsultācijas gan tiem, kuri vēlas uzsākt sociālu uzņēmējdarbību, gan tiem, kuri jau darbojas, tādējādi iesaistot iedzīvotājus sociāli ilgtspējīgas un atbildīgas sabiedrības veidošanā. Atbalsts būs nepieciešams arī dinamiska izvērtēšanas un uzraudzības procesa iedibināšanā un uzturēšanā sociālos uzņēmumos, lai pārliecinātos par sekām, sociālo ietekmi, rodot līdzsvaru starp sabiedrības vērtībām un pašu uzņēmumu īstenošanu vērtībām.

Sākumā atbalsts īstenosies ESF projekta veidā, taču ar valsts līmenī definētu ietvaru un prioritāriem virzieniem. Pieeja ļaus iegūt tālākām speciālām atbalsta politikām nepieciešamo pieredzi un pierādījumus. Uzņēmuma darbības sākumposmā, svarīgs būs apmācības un mentoringa elements. Prioritāri mentoringa sniegšanā tiks iesaistīti tie saimnieciskās darbības veicēji, kam jau ir sociālas uzņēmējdarbības pieredze.

Arī pašvaldībām paredzēta būtiska loma sociālo uzņēmējdarbību sekmējošas vides veidošanā un šādu uzņēmumu attīstībā. Tās, balstoties uz normatīvā regulējuma sniegtajām iespējām attiecībā uz pašvaldību tiesībām rīkoties ar savu mantu un nekustamo īpašumu, var noslēgt zemes nomas līgumu uz laiku līdz trīsdesmit gadiem, cita nekustamā īpašuma nomas līgumu uz laiku līdz divpadsmit gadiem vai sociālās uzņēmējdarbības gadījumā noslēgt kustamās mantas nomas līgumu uz laiku, ilgāku par pieciem gadiem. Tāpat pašvaldību rīcībā ir tādas iespējas kā nekustamā īpašuma nodokļu atlaides, un tām ir iespējams piedāvāt sociāliem uzņēmumiem tādas priekšrocības kā telpu un zemesgabalu nodošana bezatlīdzības lietošanā, priekšrocības publiskajos iepirkumos (tostarp zemsliedzība) u.c.

Ievērojot dažādu valsts un pašvaldību institūciju ieinteresētību, depopulācijas tendenci, sabiedrības novecošanos, ilgstošu bezdarbu u.c., tiks izstrādāts jauns izmēģinājumuprojekts (ESF 9.1.1. palielināt nelabvēlīgākā situācijā esošu bezdarbnieku iekļaušanos darba tirgū), lai valsts institūciju un nevalstiskā sektora sadarbības rezultātā sekmētu nepieciešamās infrastruktūras izveidi un atbalstītu darba vietas arī vietējai situācijai visnepieciešamāko pakalpojumu nodrošināšanā, kas vienlaikus nodrošinās bez darba esošu iedzīvotāju aktivizāciju. Par pilotprojekta turpināšanu lēmumus pieņems pēc rezultātu izvērtēšanas. Projekta realizācijai paredzēts piesaistīt Eiropas Sociālā fonda līdzekļus. Īstenošana tiks veikta, kur nepieciešams, ņemot vērā Viedās specializācijas stratēģijas mērķus un plānotos rīcības virzienus.

V Problēmas risinājumu varianti

5.1. Risinājuma varianti

5.1.1. Atstāt situāciju nemainīgu, neuzsākt jaunu politikas iniciatīvu

Pastāvot domstarpībām par optimālu problēmas risināšanas ceļu un trūkstot pietiekamai informācijai par iespējamo sociālās uzņēmējdarbības apjomu, kā arī ietekmi uz budžetu - neuzsākt jaunu politikas iniciatīvu. Saimnieciskā darbība sociālu mērķu realizēšanai turpināsies esošajā tiesiskajā ietvarā.

Pozitīvie faktori	Iespējamās problēmas un riski
1. Papildus laiks optimāla risinājuma un kompromisu meklējumiem 2. Nav nepieciešami papildus administratīvie resursi	1. Jauni sociāli uzņēmumi netiks veidoti, esošie pārtrauks šāda veida darbību vai nepaplašināsies 2. Nebūs efektīvas reakcijas uz pārmaiņām un sabiedrībai aktuālām nozīmīgām sociālām problēmām 3. Nepietiekami izmantots sociālās uzņēmējdarbības potenciāls 4. Nepietiekami veidosies darba vietas sociālajā ekonomikā

	5. Latvijā savus pakalpojumus sniegs atbalstīti citu valstu sociālie uzņēmēji
--	---

Ne LM darba grupa kopumā, ne tajā pārstāvētie nevalstisko organizāciju pārstāvji un sociālie uzņēmēji neatbalsta šādu risinājuma variantu, jo tas neuzlabotu situāciju un nerisinātu esošās problēmas sociālās uzņēmējdarbības jomā. Neviena no pastāvošajām darbības formām nav izdevīga un pilnībā piemērota ilgtspējīgas sociālās uzņēmējdarbības vides attīstībai, jo sociālā uzņēmējdarbība būtībā iekļauj gan komercdarbības, gan sociālos un labdarības atšķirīgos elementus.

5.1.2. Uzsākt jaunu politikas iniciatīvu

Lai uzsāktu jaunu politikas iniciatīvu sociālās uzņēmējdarbības kā īpašas grupas atzīšanai un attīstībai, tiek izstrādāts jauns normatīvais akts, noteikta atbildīgā institūcija un pakāpeniski un secīgi sagatavoti un īstenoti atbalsta sistēmas pasākumi.

Izstrādājot normatīvo regulējumu par sociālās uzņēmējdarbības veikšanu Latvijā, tiks iekļautas valsts atbalsta kontroles normas atkarībā no pieļaujamā atbalsta mērķa, nodrošinot plānoto pasākumu atbilstību valsts atbalsta regulējumam.

Pozitīvie faktori	Iespējamās problēmas un riski
<ol style="list-style-type: none"> 1. Uzlabosies sabiedrības iesaiste un spēja risināt būtiskas sociālas problēmas 2. Turpināsies uzsāktais darbs sociālo problēmu risināšanā, attīstīti jauni virzieni 3. Sadarbības uzlabošana starp publisko un privāto sektoru 4. Esošie sociālie uzņēmumi turpinās savu darbību darba vietu un pakalpojumu nodrošināšanā riska grupām un paplašinās darbību 5. Tiks veidoti jauni uzņēmumi, veidotas darba vietas, izmēģinātas jaunas pieejas 6. Tiks izmantotas papildus iespējas paplašināt un padarīt daudzveidīgāku sociālo pakalpojumu piedāvājumu. 7. Tiks stiprināts sociālais kapitāls, tostarp reģionos 8. Tiks efektīvi vai inovatīvi risinātas prioritāras sociālas problēmas (piemēram, mazapdzīvotu teritoriju problēmas, depopulācija, ilgstošs bezdarbs, sabiedrības novecošanās un neredzīgu 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Nepieciešamība vienoties par sabiedrībai būtiskām problēmām, par prioritātēm to risināšanā un risināšanas ceļiem 2. Nepieciešamība veidot kapacitāti, lai gan atbildīgās institūcijas, gan pašu uzņēmumu līmenī izvērtētu sociālo mērķi, virzību uz to, sociālo ietekmi 3. Nepieciešamība paredzēt papildus administratīvos resursus 4. Zināms administratīvais slogs, lai nodrošinātu un kontrolētu atbalsta mērķtiecīgu izmantošanu

civvēku nodarbinātība) 9. Tiks attīstīta sociālās ietekmes izvērtēšana, mentorings, apmācība, informēšana	
--	--

Labklājības ministrija atbalsta šo risinājuma variantu, kas ļaus izmantot un attīstīt sociālās uzņēmējdarbības potenciālu prioritāru, sabiedrībai nozīmīgu problēmu risināšanā. Tiks izstrādāts tiesiskais ietvars, kas ļaus atpazīt un atzīt sociālos uzņēmumus, kā arī uzsākt īpaši piemērota atbalsta sistēmas veidošanu.

5. 2. Par sociālo uzņēmumu statusu atbildīgā institūcija

Sociālās uzņēmējdarbības vides sakārtošanai, nosakot atbildīgo institūciju par īpašā sociālā uzņēmuma statusu, tā iegūšanas un zaudēšanas kārtību (izmantojot Sabiedriskā labuma organizāciju likumā noteiktajam līdžīgu pieeju – izveidojot konsultatīvu komisiju no nozaru ministriju un to padotības iestāžu pārstāvjiem, kā arī paredzot nevalstisko organizāciju pārstāvju dalību), jāparedz piemērotu un efektīvu kontroles-administrēšanas mehānismu, kura izveidei un ieviešanai praksē jāparedz administratīvie resursi atvieglojumu, atlaižu, priekšrocību, statusa (iespējams arī īpaša zīmola) piešķiršanai, reģistrēšanai un izlietojuma kontrolei un uzraudzībai. Atbildīgā institūcija koordinēs pārējo iesaistīto iestāžu sadarbību un sadarbosies ar citām pārvaldes iestādēm, veicot sociāliem uzņēmumiem noteikto kritēriju un prasību uzraudzību. Vienlaikus tā kļūs arī par informācijas centru un zināšanu glabātuvī attiecībā uz sociālo uzņēmumu uzkrāto pieredzi.

Iestādei, kura lems par sociālā uzņēmuma statusa piešķiršanu pastāvošiem Uzņēmumu reģistrā reģistrētiem tiesību subjektiem (komercsabiedrībai) un veiks šādu uzņēmumu kontroli un uzraudzību par atbilstību īpašajam statusam, būs nepieciešama plašāka informācija, nekā tā, kuru apkopo Uzņēmumu reģistrs. Piemēram, par peļņas sadali starp kapitālsabiedrības dalībniekiem, par sociālo ietekmi, virzību uz statūtos noteiktā mērķa sasniegšanu, par sociālo grupu iesaisti un darbības rādītājiem. Līdz ar to, īpaša sociālā uzņēmuma statusa gadījumā ir jāveido jauns reģistrs. Atbildīgā institūcija būs Finanšu vai Labklājības ministrija, piesaistot arī nevalstiskā, publiskā un privātā sektora ekspertīzi. Reģistrāciju veiks pēc statūtos noteikto mērķu un paredzamo darbības rādītāju izvērtēšanas, paredzot arī pārejas periodu un īpašu kārtību tiem sociālā uzņēmuma pazīmēm atbilstošiem uzņēmumiem, kuri jau šobrīd darbojas. Atzinumu par pretendenta atbilstību sociālā uzņēmuma būtībai sniegs konsultatīva komisija. Atbildīgā institūcija pieņems lēmumus sadarbībā ar komisiju, izskatīs arī sūdzības, uzņēmumu darbības un kontroles rezultātus, vērtēs sociālā mērķa sasniegšanas progresu, atbilstību kritērijiem, sniegs atzinumu arī par sociālā uzņēmuma statusa saglabāšanu vai atņemšanu, kā arī sniegs priekšlikumus sociālā uzņēmuma darbības uzlabošanai. Lēmumu statusa jautājumos atbildīgā institūcija pieņems, pamatojoties uz komisijas atzinumu.

5.2.1. Atbildīgā institūcija – Finanšu ministrija

Pozitīvie faktori	Iespējamās problēmas un riski
-------------------	-------------------------------

<p>1. Pieredze darbā ar SLO (sabiedriska labuma organizācijas)</p> <p>2. Pieredze atlaižu, priekšrocību, darbības atvieglojumu piešķiršanā</p>	<p>1.Nepieciešamība veidot kapacitāti, lai gan atbildīgās institūcijas, gan pašu uzņēmumu līmenī izvērtētu sociālo mērķi, virzību uz to, sociālo ietekmi</p> <p>2.Nepieciešamība paredzēt administratīvos resursus</p>
--	--

Lai veiktu atbildīgās institūcijas funkcijas, nepieciešami papildus finanšu resursi.

5.2.2. Atbildīgā institūcija – Labklājības ministrija

Pozitīvie faktori	Iespējamās problēmas un riski
<p>1. Pieredze darbā ar sociāliem un nodarbinātības jautājumiem</p> <p>2. Strādājot pie politikas dokumentiem, uzkrāta zināma pieredze par sociālo uzņēmējdarbību</p>	<p>1. Nepieciešamība vērtēt atlaižu, priekšrocību, darbības atvieglojumu, statusa piešķiršanu</p> <p>2. Nepieciešamība paredzēt administratīvos resursus</p>

Lai veiktu atbildīgās institūcijas funkcijas, nepieciešami papildus finanšu resursi (sīkāk skatīt VI sadaļu).

5.3. Atbalsta intensitāte un mērķējums

5.3.1. Atbalsts esošajiem uzņēmumiem

Atrisinot jautājumu par atpazīstamību, un priekšrocībām publiskajos iepirkumos un atzīšanu publiskajā un privātajā sektorā, kā arī par nodokļu atvieglojumiem (Uzņēmuma ienākuma nodoklis), tiks likvidēti būtiski šķēršļi esošo un sociālās uzņēmējdarbības pieredzi jau uzkrājušo, sociālā uzņēmuma pazīmēm atbilstošu uzņēmumu darbībā. Darbības paplašināšanai tiks izmantoti patlaban pieejamie uzņēmējdarbības atbalsta instrumenti.

Pozitīvie faktori	Iespējamās problēmas un riski
<p>1. Uzņēmumi jau ir sevi pierādījuši, pieejami to darbības rādītāji</p> <p>2. Turpināsies uzsāktais darbs sociālo problēmu risināšanā</p> <p>3. Nedaudzie esošie šāda veida uzņēmumi turpinās savu darbību darba vietu un pakalpojumu nodrošināšanā riska grupām</p>	<p>1. Jauni uzņēmumi netiks veidoti, speciāla atbalsta trūkums var kavēt esošo uzņēmumu paplašināšanos</p> <p>2. Nebūs efektīvas reakcijas uz pārmaiņām un sabiedrībai aktuālām nozīmīgām sociālām problēmām</p> <p>3. Nepietiekami izmantots sociālās</p>

	uzņēmējdarbības potenciāls 4. Nepietiekami veidosies darba vietas sociālajā ekonomikā
--	--

Risinājums nepiedāvā efektīvu atbalsta sistēmu sociālās uzņēmējdarbības vides pilnveidošanai un uzņēmumu izveidei.

5.3.2. Atbalsts esošajiem uzņēmumiem un jaunu uzņēmumu izveidei prioritārās jomās

Vidējā termiņā atrisinot jautājumu par nodokļu atvieglojumiem (Uzņēmumu ienākuma nodoklis) un par atpazīstamību, atbalsta instrumentiem, kā arī priekšrocībām publiskajos iepirkumos un atzīšanu publiskajā un privātajā sektorā, tiks likvidēti šķēršļi esošo sociālā uzņēmuma pazīmēm atbilstošo uzņēmumu darbībā, kamēr, īpaši pielāgots atbalsts jaunu sociālu uzņēmumu veidošanai palīdzēs tiem efektīvi un ātri reaģēt uz prioritārām problēmām vai pārmaiņām sabiedrības dzīvē.

Izmēģinājumsprojekts. Pēc koncepcijas apstiprināšanas, 2016. gadā tiks uzsākts ESF izmēģinājumsprojekts, lai valsts līmenī noteiktu efektīvu risinājumu tālākām atbalsta formām un programmām, fokusējoties uz darba tirgus integrācijas problēmu risināšanu ar sociālu uzņēmumu palīdzību. Projektu iesaistei darba tirgū un aktivizācijai, kā arī sociālās uzņēmējdarbības uzsākšanai, īstenoš Labklājības ministrija.

Pozitīvie faktori	Iespējamās problēmas un riski
1. Turpināsies uzsāktais darbs sociālo problēmu risināšanā, tiks attīstīti jauni virzieni 2. Esošie šāda veida uzņēmumi turpinās savu darbību darba vietu un pakalpojumu nodrošināšanā riska grupām un paplašinās darbību 3. Tiks veidoti jauni uzņēmumi, darba vietas un izmēģinātas jaunas pieejas 4. Tiks efektīvi vai inovatīvi risinātas prioritāras sociālas problēmas (piemēram, mazapdzīvotu teritoriju problēmas, depopulācija, ilgstošs bezdarbs, sabiedrības novecošanās un neredzīgu cilvēku nodarbinātība) 5. Efektīvāks un mērķētāks ierobežoto resursu izlietojums potenciāla attīstīšanai un sociālo problēmu risinājumam 6. Tiks attīstīta sociālās ietekmes	1. Iespējama jaunu perspektīvu virzienu izslēgšana 2. Intereses trūkums sociālo uzņēmēju vidū par piedāvātajiem virzieniem vai iesaistīšanās projektos ar nepareizu motivāciju - tikai līdzekļu pieejamības dēļ 3. Viedokļu atšķirība par būtiskākajām un prioritāri risināmajām problēmām, nepamatotas gaidas attiecībā uz risinājumiem

izvērtēšana, mentorings, apmācība 7. Sadarbības uzlabošana starp publisko un privāto sektoru 8. Uzlabosies sabiedrības iesaiste un spēja risināt sociālas problēmas 9. Sabiedrības potenciāla labāka izmantošana tai būtisku problēmu risināšanā	
---	--

Risinājums ļauj mērķēt sociālās uzņēmējdarbības vides uzlabošanai un sabiedrības problēmu risināšanai.

5.3.3. Atbalsts visiem sociālajiem uzņēmumiem

Atbalsts ierobežotu resursu situācijā jau sākotnēji tiks sniegts visu veidu uzņēmumiem un uzņēmējdarbības uzsācējiem, kuri kvalificējas sociālā uzņēmuma statusam

Pozitīvie faktori	Iespējamās problēmas un riski
1. Plašas iespējas testēt jaunas un perspektīvas idejas 2. Sabiedrības potenciāla izmantošana tai būtisku problēmu risināšanā 3. Tiks veidoti jauni uzņēmumi, esošie paplašinās darbību, veidosies darba vietas 4. Tiks attīstīta sociālās ietekmes izvērtēšana, mentorings, apmācība 5. Sadarbības uzlabošana starp publisko un privāto sektoru 6. Uzlabosies sabiedrības iesaiste un spēja risināt sociālas problēmas	1. Konfliktējošas prioritātes 2. Niecīga ietekme resursu ierobežotības dēļ 3. Iesaistīšanās projektos ar nepareizu motivāciju-tikai līdzekļu pieejamības dēļ 4. Viedokļu atšķirība par būtiskākajām un prioritāri risināmajām problēmām, nepamatotas gaidas attiecībā uz risinājumiem 5. Politikas risinājumi izvēlēti bez pietiekamiem pierādījumiem

Labklājības ministrija atbalsta 5.1.2, 5.2.1. un 5.3.2 risinājuma variantus (jaunas politikas īstenošanu), kas ļaus efektīvāk pievērsties sociālu problēmu risināšanai. Jaunās politikas iniciatīvas administrēšanai Finanšu ministrijai ir nepieciešami papildus finanšu resursi (5.2.1. varianta gadījumā). Attiecībā uz atbalsta intensitāti, Labklājības ministrija atbalsta 5.3.2. variantā piedāvāto atbalsta pieeju, kas ļauj gūt nepieciešamos pierādījumus jaunas atbalsta sistēmas pakāpeniskai un secīgai veidošanai. Veiksmīga pilotprojekta īstenošanas rezultātu gadījumā, pieeju būs iespējams paplašināt uz visu jomu sociālajiem uzņēmumiem.

VI Ietekme uz valsts budžetu un pašvaldību budžetiem

Ietekme uz valsts un pašvaldību budžetiem pašreizējā koncepcijas attīstības stadijā netiek prognozēta. Izstrādājot likumprojektu par sociālās uzņēmējdarbības tiesisko regulējumu, tiks sagatavots detalizēts ietekmes izvērtējums (anotācija), kurā tiks atspoguļota arī iespējamā ietekme uz valsts budžetu gan saistībā ar noteiktajām priekšrocībām, gan nepieciešamo kontroli un uzraudzību. Papildus finansējums normatīvo aktu projektu izstrādei nav nepieciešams. Sociālās uzņēmējdarbības atbalsta projektiem nepieciešamie ESF līdzekļi ir iezīmēti (9.1.1. palielināt nelabvēlīgākā situācijā esošu bezdarbnieku iekļaušanos darba tirgū).

VII Rīcības plāns koncepcijas īstenošanai

1. Uzsākt jaunu politikas iniciatīvu.
2. Noteikt Labklājības ministriju par atbildīgo institūciju koncepcijas īstenošanā.
3. Lai pārbaudītu un noteiktu labākos risinājumus sociālo uzņēmumu izveidei un attīstībai, Labklājības ministrijai sadarbībā ar Finanšu ministriju izstrādāt un līdz 2015.gada 30.aprīlim iesniegt noteiktā kārtībā Ministru kabinetā noteikumu projektu par Eiropas Savienības fondu darbības programmas “Izaugsme un nodarbinātība” 9.1.1.specifiskā atbalsta mērķa pasākuma “Atbalsts sociālajai uzņēmējdarbībai” (turpmāk – pasākums) īstenošanu, ietverot minētajā noteikumu projektā prasības un atlases kritērijus sociālās uzņēmējdarbības veicējiem.
4. Labklājības ministrijai pasākuma ietvaros uzsākt izmēģinājumuprojekta īstenošanu no 2016.gada 1.janvāra līdz 2018.gada 31.decembrim.
5. Labklājības ministrijai, pamatojoties uz pasākuma ietvaros veiktā:
 - 5.1. izmēģinājumuprojekta starprezultātiem, izstrādāt un līdz 2018. gada 1. janvārim iesniegt noteiktā kārtībā Ministru kabinetā informatīvo ziņojumu par turpmāko rīcību pilnvērtīgas un efektīvas atbalsta sistēmas veidošanai sociālajiem uzņēmumiem;
 - 5.2. izmēģinājumuprojekta rezultātiem, ja nepieciešams, sadarbībā ar Finanšu ministriju, Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministriju un Ekonomikas ministriju sagatavot un labklājības ministram līdz 2018. gada 1. jūlijam iesniegt noteiktā kārtībā Ministru kabinetā likumprojektu par sociālās uzņēmējdarbības tiesisko regulējumu.

Sociālo uzņēmumu raksturojošie kritēriji:

1) Uzņēmuma mērķis (noteikts statūtos) ir risināt sabiedrībai nozīmīgu sociālo problēmu, radot novērtējamu un derīgu sabiedrisko labumu;

Tiek konstatēta sociāla problēma un izveidots uzņēmums šī problēmas risināšanai. Nav svarīgi, vai problēmas risināšana ir uzņēmuma tiešā darbības metode (piemēram, uzņēmums ir izveidots, lai nodrošinātu darba vietas, tātad iztiku, vietu sabiedrībā utt. personām ar īpašām vajadzībām), vai uzņēmuma darbība vērsta uz problēmas risināšanu un peļņa izmantota šim mērķim (kas noteikts statūtos).

2) Sociālā uzņēmuma darbība ir organizēta atbilstoši komercdarbības praksei, radot preces un sniedzot pakalpojumus tirgum;

Svarīgi, lai sociālais uzņēmums būtu pilnvērtīgs tirgus ekonomikas dalībnieks, ražotu preces un sniegtu kvalitatīvus pakalpojumus. Tas izmanto komercdarbības metodes un instrumentus savu mērķu sasniegšanā, turklāt darbībai ir jābūt finansiāli un ekonomiski ilgtspējīgai. Ir valstis, kur sociālo uzņēmumu darbība var būt dotēta no valsts, un tie var saņemt ziedojumus, tomēr šajos gadījumos ir noteikts ienākumu apjoms, kas jāsasniedz ar savu saimniecisko darbību (Itālijā vismaz 70% jāveido paša sociālā uzņēmuma ienākumiem no preču un pakalpojuma pārdošanas, kamēr Igaunijā tiem jāveido vismaz 50% ienākumu).

3) Sociālā uzņēmuma peļņa tiek novirzīta sociālo mērķu sasniegšanai, uzņēmuma darbības attīstībai vai rezerves fonda veidošanai;

Ņemot vērā, ka sociālo uzņēmumu izveides pamatmērķis ir risināt sociālo problēmu, tajā ir apvienojušies un darbojas cilvēki, kuri nav tendēti gūt personisku labumu no uzņēmuma. Peļņas sadales ierobežojumiem vai aizliegumam ir tieši jāizriet no uzņēmuma dokumentiem (jābūt ierakstītam statūtos). Ja uzņēmumam peļņas nav, jo tā darbība nav pietiekami efektīva, tas nepadara šādu uzņēmumu par sociālo uzņēmumu. Tomēr pastāv iespēja, ka sociālais uzņēmums pirmajos darbības gados tomēr izvirza mērķi strādāt bez peļņas un zaudējumiem, it īpaši, ja tiek nodarbinātas tādas cilvēku grupas, kurām ir zemāka produktivitāte. Tāpat ir valstis, kur normatīvajos aktos noteikta zināma iespēja izmaksāt daļu no dividendēm uzņēmuma īpašniekiem (piemēram, Beļģijā – 6%.) Sociālo uzņēmumu visa peļņa parasti tiek novirzīta uzņēmuma mērķu sasniegšanā vai darbības paplašināšanai. Sociālajam uzņēmumam varētu būt jāveido īpašs uzkrājumu fonds (piemēram, Beļģijā katru gadu jānovirza ne mazāk par 6% no peļņas). Parasti investori, kuri investē sociālā uzņēmumā, var saņemt atpakaļ savu ieguldījumu daļu tādā apjomā, kādā investīcija veikta, bez procentiem.

4) Darbinieki saņem taisnīgu, samērīgu un tirgus situācijai atbilstošu darba samaksu;

Godīga attieksme pret darbiniekiem ir viens no būtiskākajiem aspektiem, kas raksturo sociālu uzņēmumu. Sociālais uzņēmums nedrīkstētu radīt jaunas, sociāli mazaizsargātas vai mazturīgas personu grupas (ne pašā uzņēmumā, ne arī tā darbības ietekmes dēļ), jo tas būs pretrunā ar sociālās uzņēmējdarbības būtību. Ja darbiniekiem netiek maksāta darba tirgum atbilstoša (taisnīga un samērīga) samaksa vai arī par algu netiek maksāti nodokļi un sociālās apdrošināšanas iemaksas - uzņēmumam tā īpašais statuss ir jāatņem. Tāpat, labās prakses piemēri ietver risinājumu, kur uzņēmuma vadītāja alga (augstākā) vairāk nekā četras reizes nedrīkst pārsniegt zemāko darba samaksu šajā uzņēmumā

(„*Hill Holt Wood*” Lielbritānija). Nereti sociālie uzņēmumi nodarbina cilvēkus, kuru darba spējas ir ierobežotas vai darba prasmju vēl nav. Līdz ar to šādu cilvēku darba produktivitāte ir zemāka, kas sadārdzina produkciju. Lai kompensētu atšķirību starp zemo darba produktivitāti un darba tirgum atbilstošo atalgojumu, varētu būt nepieciešami īpaši atbalsta mehānismi, piemēram, daļēji subsidējot šādu cilvēku darba algu noteiktā periodā. Ir tādas valstis, kuras izvirza kritērijus sociāliem uzņēmumiem attiecībā uz algotu darbinieku skaitu. Salīdzinājumos bieži tiek minēts Lietuvas piemērs, kur sociālie uzņēmēji pārsvarā līdz šim nodarbojas ar personu integrāciju darba tirgū (atbilstoši Sociālo uzņēmumu likumam, kas tika pieņemts 2004. gada 1. jūnijā), tomēr, arī Lietuvā uzsākusies diskusija par jaunu koncepciju un precīzākām vai plašākām definīcijām un jaunām pieejām (pirmais sociālās uzņēmējdarbības samits notika 2014.gada 20.-21.martā Viļņā).

5) Sociālā uzņēmuma pārvaldes metodes un īpašumtiesību īstenošana balstās uz demokrātiskiem un līdzdalības principiem, uzņēmuma pārvaldē iesaistot darbiniekus vai ieinteresētās puses.

Kad pirms 30 gadiem sāka veidoties sociālie uzņēmumi (kā piemēram, Itālijā), tos primāri veidoja kā kooperatīvus. Tātad – vēsturiski personu grupa apvienojās kooperatīvā, lai risinātu konkrētu problēmu. Kooperatīva biedri ir ne tikai tiešie labuma guvēji, bet paši piedalās uzņēmuma pārvaldē, izstrādā uzņēmuma stratēģijas un lemj par peļņas sadali. Tajās valstīs, kur kooperatīvi darbojas kā sociāli uzņēmumi, to darbība ir transformējusies un notiek vispārējās interesēs, ne tikai kooperatīvu biedru interesēs.

Arī šobrīd „mērķa grupas” vai sociālās problēmas skarto personu iesaiste uzņēmuma pārvaldē var sekmēt uzņēmuma efektīvāku darbību mērķu sasniegšanu un veicināt uzņēmuma ilgtspēju. Jāizvērtē iespējas uzlikt par pienākumu - vismaz uzņēmuma pārvaldes līmenī un lēmumu pieņemšanas procesā (ne tikai īpašnieku līmenī) piesaistīt arī darbiniekus vai tieši ieinteresētās puses pārstāvjus.

Papildus, pastāv arī citas pazīmes, prasības un principi: investori parasti saņem atpakaļ tikai savu ieguldījumu. Pastāv ierobežojumi aktīvu vai komercsabiedrības atsavināšanai (*asset lock*). Tātad, sociālam uzņēmumam ir ierobežojumi attiecībā uz darbībām ar aktīviem un attiecībā uz likvidāciju, kā arī peļņas sadales aizliegums, kas būtu nostiprināmi sociāla uzņēmuma statūtos. Pārkāpjot šo nosacījumu, tam piemērojamas sankcijas.

Tāpat, sociālam uzņēmumam ir arī jānodrošina tāda pieeja, kas nodrošinātu nepārtrauktu monitoringu sociālās ietekmes un nosprausto mērķu sasniegšanai. Uzskatāmi jāparādās, kādā veidā konkrētais sociālais uzņēmums seko procesiem, kāds formāts ir iedibināts regulāru ziņojumu sagatavošanai un kādā veidā atsevišķās aktivitātes sniegušas pienesumu sabiedrībai būtiska iznākuma panākšanā. Visā ziņošanas gaitā ietekmes mērījumiem (gan informācijas apmaiņā starp uzņēmumu un investoriem vai atbalsta sniedzējiem, gan informācijai sabiedrībai) jāietver piemēroti un samērojami pierādījumi. Jāskaidro efekti un intervenču iznākumi, jāidentificē labuma saņēmēji un investori. Pienācīgi jāpievēršas riskiem – gadījumā, ja sociālie vai finanšu iznākumi tomēr netiek sasniegti vai rodas citas problēmas vai neparedzēti efekti. Tāpat, rodoties attiecīgai situācijai, jāanalizē un jāskaidro (vismaz kvalitatīvi) neefektīva līdzekļu izmantojuma riski (*dead weight*). Sociālo uzņēmējdarbību parasti raksturo augsta atbildība pret vidi (produktu ražošana ir saudzīga videi, tiek izmantoti otrreiz pārstrādāti produkti u.c.).

Jauns normatīvais akts

Lai arī praksē Latvijā pastāv zināmi atbalsta mehānismi un nedaudzi finanšu instrumenti sociālām inovācijām un nodarbinātībai, tomēr tie nav īpaši paredzēti un pielāgoti sociālās uzņēmējdarbības vides attīstībai vai atbalstam tieši sociālu uzņēmumu dibināšanai un attīstībai. Tā kā sociāla uzņēmējdarbība būtībā ir jēdziens – hibrīds, kas aptver gan komercdarbības, gan sociālu un labdarības mērķu sasniegšanu, neviena no esošajām iespējām šobrīd neaptver nepieciešamos aspektus. Problēmas risinājumam Latvijas situācijā sociālais uzņēmums būs **Komerclikuma subjekts** (komercsabiedrība), kam, balstoties uz tiesību aktos definētu kritēriju kopumu, noteiktā kārtībā tiks **piešķirts īpašs sociālā uzņēmuma statuss**

LM darba grupa secināja, ka nepieciešams **Jauns normatīvais akts** kas regulē sociālā uzņēmuma statusa iegūšanu, piedāvā definīciju, kā arī kritēriju kopumu, kas sociālo uzņēmumu nošķir no citām komercdarbības vai nevalstiskā sektora organizāciju darbības formām.

Vienlaikus, speciālajos nodokļu normatīvajos aktos jānosaka nodokļu noteikšanas un maksāšanas kārtība, risinot jautājumu par uzņēmumu ienākuma nodokļu atvieglojumu noteikšanu sociālā uzņēmuma statusu ieguvušiem uzņēmumiem (izskatot UIN atvieglojumus, tiks izvērtēta iespēja aizstāt likuma „Par uzņēmumu ienākuma nodokli” 21.pantā noteikto atlaidi). Iedibinot skaidrus un paredzamus noteiktumus sociālo uzņēmumu darbībai, tiks noteikts, ka sociālais uzņēmums nevarēs veikt cita veida saimniecisko darbību un, ka visa sociālā uzņēmuma peļņa novirzāma sociālā mērķa sasniegšanai, kā arī investoriem nebūs tiesību saņemt dividendes no uzņēmuma un tiks vērtēti darījumi ar kapitāldaļu turētāju saistītām personām. Kapitāldaļu turētājam tiks dota iespēja atsavināt tā kapitāldaļas.

Tiks izstrādāts jauns normatīvais akts, kas nosaka:

- likuma mērķi;
- sociālā uzņēmuma definīciju un kritēriju kopumu (kā arī prasības to izpildei), kas identificē uzņēmumu atšķirībā no citām komercdarbības vai nevalstiskā sektora organizāciju darbības formām;
- īpašā sociālā uzņēmuma statusu, tā iegūšanas un zaudēšanas kārtību (izmantojot Sabiedriskā labuma organizāciju likumā noteiktajai līdzīgu pieeju - Komisija);
- institūciju, kas reģistrē, uzrauga un kontrolē sociālos uzņēmumus, kā arī sniedz konsultatīvu atbalstu sociāliem uzņēmumiem, koordinē iestāžu sadarbību;
- iedibina prasību pēc algotu darbinieku nodarbināšanas;
- iedibina prasību pēc demokrātiskas pārvaldes formas, atklātības un ietekmes novērtēšanas;
- nosaka ierobežojumus(aizliegumu) peļņas sadalei un aktīvu, komercsabiedrības atsavināšanai, ierobežojumus likvidācijas gadījumā;
- nosaka valdes atbildību par piemēroto atlaižu un sniegtā atbalsta izlietojumu;
- regulē jautājumu par ziedojumiem (ne tikai to saņemšanu, bet arī sniegšanu), dāvinājumiem, grantiem, galvojumiem;

- regulē jautājumu par iespējamiem alternatīviem finansējuma avotiem (tostarp jautājumu par *crowd-financing* piesaisti);
- regulē jautājumu par iespējamām priekšrocībām publiskajos iepirkumos.

Likumprojekts paredz skaidru uzņēmumu reģistrācijas kārtību, lai potenciālais sociālais uzņēmējs, ja tas atbilst noteiktiem kritērijiem, var izvēlēties reģistrēt sociālo uzņēmumu (vai turpināt darboties esošajā statusā), kā arī, lai reģistrā nesaglabātos uzņēmumi, kuri vairs nedarbojas atbilstoši sociālam uzņēmumam noteiktajiem principiem. Pasargājot jauno darbības veidu no pārprastas vai ļaunprātīgas izmantošanas, var rasties nepieciešamība noteikt kritērijus, kas sociālu uzņēmumu veidošanas stadijā netiek atzīts par sociālu uzņēmumu (piemēram, valsts uzņēmumi - pat, ja tie pilda likumā noteiktu sabiedrisku funkciju, nevalstisko organizāciju darbības labdarības jomā, esošie publiskie pakalpojumi u.c.) un nekvalificētos īpašam atbalstam. Savukārt esošo sociālo uzņēmumu un tiem pielīdzināmu saimnieciskās darbības veicēju pārejas atvieglošanai uz jauno statusu, tiks paredzēti pārejas noteikumi.

Tāpat tiks paredzēta likuma darbības izvērtēšana vidējā termiņā.

Vidējā termiņā tiks izskatīts arī jautājums par uzlabotu pieeju finansējumam un atbalsta centru veidošanas nepieciešamību.

Tādējādi plānotais tiesiskais regulējums var ietvert ne tikai jaunu normatīvo aktu, kuru paredzēts pieņemt, bet arī izmaiņas/grozījumus spēkā esošos normatīvos aktos, lai nodrošinātu plānotās jomas darbību.

Poitīvie faktori	Iespējamās problēmas un riski
<p>1. Izveidots atsevišķs normatīvais regulējums, kurā noteikta sociālā uzņēmuma definīcija, kā arī izpildāmo kritēriju kopums, kas atšķir uzņēmumu no citām komercdarbības vai nevalstisko organizāciju vai pakalpojumu sniedzēju formām, noteikti sociālās uzņēmējdarbības darbības pamatprincipi.</p> <p>2. Noteikta sociālā uzņēmuma statusa iegūšanas un zaudēšanas kārtība, kā arī atbildīgā institūcija.</p> <p>3. Sociālie uzņēmumi kļuvuši labi atpazīstami, apzināta to īpašā loma un nozīme.</p> <p>4. Izpildīti priekšnoteikumi sociālo uzņēmumu darbībai labvēlīgas vides izveidei.</p> <p>5. Daudzveidīgāku uzņēmējdarbības formu un sociālās ekonomikas veicināšana (tai skaitā nodarbinātības iespēju pieaugums, jo pastāv prasība pēc</p>	<p>1. Regulējums varētu attiekties uz nelielu skaitu uzņēmumu.</p> <p>2. Nepareiza izpratne par sociālās uzņēmējdarbības būtību, mērķiem.</p> <p>3. Risks, ka iesaistīšanās uzņēmējdarbībā, kur uzņēmuma peļņa tiek novirzīta sociālu mērķu sasniegšanai, tiek izmantota kā iespēja ērti un lēti uzsākt uzņēmējdarbību/vai lēts nodokļu optimizācijas veids.</p> <p>4. Nepieciešami papildus resursi administrēšanai, statusa piešķiršanai/atņemšanai, uzraudzībai.</p> <p>5. Atšķirīgas vērtības un izpratnes dažādām iesaistītām grupām.</p> <p>6. Pretrunīgu viedokļu rezultātā var</p>

algotu darbinieku nodarbināšanas).	kavēties darbs pie likumprojekta.
6. Jauna likumprojekta izstrādei nav būtisku ierobežojumu	

Novērtējot iespējamus tiesiskos risinājumus sociālās uzņēmējdarbības attīstībai, tostarp regulējuma un atbalsta jautājumus, LM darba grupa ir vienojusies, ka Latvijas apstākļiem piemērota definīcija jāsaista ar Regulas piedāvāto pieeju un sociālās uzņēmējdarbības kritēriju kopumu, un atbalsta instrumentiem jāatbalsta risinājumi privātajā sektorā. LM darba grupa izvērtēja alternatīvas sociālās uzņēmējdarbības normatīvā regulējuma attīstībai Latvijā, kopumā atbalstot jauna normatīvā akta izstrādi.

Sociālo uzņēmumu darbības vides sakārtošanai nepieciešams speciāls regulējums ar piemērotu un efektīvu kontroles-administrēšanas mehānismu, kura izveidei un ieviešanai praksē, šādu regulējumu izstrādājot, būs jāparedz administratīvie resursi atlaižu, priekšrocību, darbības atvieglojumu, statusa (iespējams, arī īpaša zīmola) piešķiršanas un izlietojuma kontrolei un uzraudzībai.

Iestādei, kura lemtu par sociālā uzņēmuma statusa piešķiršanu pastāvošiem Uzņēmumu reģistrā reģistrētiem tiesību subjektiem (komercsabiedrībai) un veiktu šādu uzņēmumu kontroli un uzraudzību par atbilstību īpašajam statusam, būtu nepieciešama plašāka informācija, nekā tā, kuru apkopo Uzņēmumu reģistrs (piemēram par peļņas sadali starp kapitālsabiedrības dalībniekiem, par sociālo ietekmi, par sociālo grupu iesaisti un darbības rādītājiem). Līdz ar to, sociālā uzņēmuma statusa gadījumā jāveido īpašs reģistrs. Atbildīgā iestāde varētu būt Finanšu vai Labklājības ministrija, piesaistot arī nevalstiskā un privātā sektora ekspertīzi. Sociālās uzņēmējdarbības mērķim jābūt noteiktam statūtos. Reģistrāciju veic pēc statūtos noteikto mērķu un paredzamo darbības rādītāju izvērtēšanas, paredzot pārejas periodu un īpašu kārtību tiem sociālā uzņēmuma pazīmēm atbilstošiem uzņēmumiem, kuri jau šobrīd darbojas. Atzinumu par pretendenta atbilstību sociālā uzņēmuma būtībai sniedz īpaša Komisija, kas izskata arī sūdzības, darbības un kontroles rezultātus, vērtē sociālā mērķa sasniegšanas progresu, kā arī sniedz atzinumu arī par sociālā uzņēmuma statusa saglabāšanu vai atņemšanu vai priekšlikumus darbības uzlabošanai. Lēmumu pieņem atbildīgā institūcija.

Brīvprātīgo darba izmantošana pie komersantiem, tostarp sociāliem nav savienojama ar jaunu kvalitatīvu darba vietu izveides mērķi.

Sociālajiem uzņēmumiem noteikto kritēriju uzraudzībai tiks noteiktas prasības sociāliem uzņēmumiem (šāda prakse ir Francijā un Itālijā). Ievērojot sociālo uzņēmumu atšķirīgās darbības jomas un mērķus, kā arī to, ka vairums no tiem ir mazie un mikrouzņēmumi, prasībās tiks paredzēta zināma elastība.

1. kritērijs: Sociālais mērķis, jeb kopējais labums sabiedrībai, ko nodrošina sociālais uzņēmums ir noteikts statūtos. Ikgadējā pārskatā vai ziņojumā tiek sniegta informācija par to, kā uzņēmums virzās uz šo savu mērķi, kāda ir veikto darbību ietekme. Informācija tiek sniegta par saņēmējus skaitu, pārklājumu (arī teritoriālo) un veidu, kādā pakalpojumu saņem iedzīvotāji, un kāda ir tā pieejamība (arī izmaksu ziņā).

2. - 3. kritērijs: Sociālā uzņēmuma peļņa tiek reinvestēta sociālā mērķa sasniegšanai, tas darbojas tirgū, ražojot preces un sniedzot pakalpojumus.

Šis kritērijs saistīts ar uzņēmuma ilgtspējīgas darbības rādītājiem, ar finanšu un sociālo mērķu sabalansētību. par peļņas izmantošanu (tiek maksāti nodokļi, komersantam, kas

saņem atbalstu, ar tiesas spriedumu nav pasludināts maksātnespējas process, ar tiesas spriedumu netiek īstenots tiesiskās aizsardzības process vai ar tiesas lēmumu netiek īstenots ārpus tiesiskās aizsardzības process, tam nav uzsākta bankrota procedūra, piemērota sanācija vai mierizlīgums vai tā saimnieciskā darbība nav izbeigta. Informācija sniedzama par pakalpojumu kvalitāti, ilgtspēju, par peļņas reinvestēšanu statūtos noteiktā mērķa sasniegšanai.

4. – 5. kritērijs: Prasība pēc algotiem darbiniekiem un viņu, kā arī pakalpojumu lietotāju grupu iesaistes pārvaldē. Informācija par kontroli, kādu uzņēmums veic attiecībā uz savas misijas īstenošanu, par pakalpojumu/preču saņēmēju un sniedzēju grupu dalību, par pakalpojumu/preču lietotāju atsauksmēm un vajadzībām, cik uzņēmumā ir darbinieku, cik riska grupu pārstāvju, cik atalgojums atbilst darba tirgus situācijai noteiktajā profesijā un teritorijā, kādus vides aizsardzības pasākumus uzņēmums īsteno.

Eiropas Savienības Nodarbinātības un sociālās inovācijas programma

Regulas, ar kuru izveidota Eiropas Savienības Nodarbinātības un sociālās inovācijas programma, piedāvājumam mikrofinansēšanai un sociālās uzņēmējdarbības atbalstīšanai būtu jāasniedz potenciālie atbalsta saņēmēji un jārada ilgtermiņa ietekme. Tai būtu jāveicina augstas kvalitātes un ilgtspējīga nodarbinātība un jābūt gan ekonomikas, gan vietējās attīstības politikas pilnveides katalizatoram. Finanšu apropriācijas, kas paredzētas Eiropas Savienības Nodarbinātības un sociālās inovācijas programmas īstenošanai laikā no 2014. gada 1. janvāra līdz 2020. gada 31. decembrim, ir EUR 919 469 000. No programmai pieejamā finansējuma indikatīvi 21% ir paredzēts mikrofinansēšanas un sociālās uzņēmējdarbības apakšprogrammai (no tā sociālai uzņēmējdarbībai 45%). Rezultāts dalībvalstīs būs atkarīgs no sekmīgas dalības projektu konkursos, kuru īstenošanu nenodrošinās valsts vai ES struktūrfondi. Lai pēc iespējas palielinātu dzīvotspējīgu uzņēmumu izveides iespējas, Regulā rosināts plānotās darbības papildināt ar mentoringu, apmācību programmām un informācijas sniegšanu. Tiek atzīts, ka ir būtiski vajadzības gadījumā nodrošināt atbilstošu finansējumu, jo īpaši no Eiropas Sociālā fonda. Mikrofinansēšanas un sociālās uzņēmējdarbības apakšprogramma tieši paredz atbalstīt sociālo ieguldījumu tirgus attīstību un sociālajiem uzņēmumiem atvieglot piekļuvi finansējumam, padarot kapitāla, kvazikapitāla un aizdevumu instrumentus un dotācijas līdz EUR 500 000 apmērā pieejamus sociālajiem uzņēmumiem, kuru gada apgrozījums nepārsniedz EUR 30 miljonus, vai arī kuru gada bilances kopsumma nepārsniedz EUR 30 miljonus, ja tie paši nav kolektīvo ieguldījumu uzņēmumi. Programma arī sniedz iespējas nodrošināt platformu savstarpējai zināšanu apguvei starp tām valstīm, kas piedalās, nodarbinātības, sociālās aizsardzības un sociālās iekļaušanas, kā arī sociālās uzņēmējdarbības jomās. Lai lietderīgi izmantotu dažādu struktūru, piemēram, Eiropas Investīciju bankas grupas pieredzi, ar mikrofinansēšanu un sociālo uzņēmējdarbību saistītus pasākumus īsteno netieši, budžeta izpildes uzdevumus uzticot šādām struktūrām, saskaņā ar Finanšu regulas²⁴ pirmās daļas VIII sadaļu.

Labklājības ministrs

Uldis Augulis

²⁴ EIROPAS PARLAMENTA UN PADOMES REGULA (ES, EURATOM) Nr. 966/2012 (25.10.2012.) par finanšu noteikumiem, ko piemēro Savienības vispārējam budžetam, un par Padomes Regulas (EK, Euratom) Nr. 1605/2002 atcelšanu (skatīts 16.10.2013.), pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:298:0001:0096:LV:PDF>